

รายงาน

โครงการ ถอนบทเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาดำ แบบบูรณาการเชิงรุกทุกภาคส่วน

จัดทำโดย

นาย ธนินธรณ์ ขุนจันทร์

นายกสมาคมท่องเที่ยวชุมชนพัทลุง

www.SonakhlaLake.com

สนับสนุนโครงการโดย

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

คำนำ

พื้นที่ป่าต้นน้ำตะโหมดและพื้นที่ป่าต้นน้ำผาดำเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน มีพื้นที่ธรรมชาติหลากหลาย สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ถึง ร้อยละ 70 ของพื้นที่ จึงมีธรรมชาติที่สมบูรณ์มากมาย ทั้งภูเขา ป่าไม้ น้ำตก พร้อมทั้งจำเป็นต้องพัฒนา ส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนให้สามารถป้องกันและรักษาธรรมชาติให้ยังคงอยู่ไว้ได้ ซึ่งตลอด หลายปีที่ผ่านมา มีกลุ่มคนหลายกลุ่มพยายามรักษาธรรมชาติให้ยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ โดยวิธีการต่างๆ นานาๆ เพื่อพื้นที่ป่าไม้รอด จากการบุกรุกทำลาย จากกลุ่มผู้แสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้ ในช่วงระยะเวลา หลายปีที่ผ่านมา พื้นที่ป่าต้นน้ำตะโหมดและพื้นที่ป่าต้นน้ำผาดำเองก็ประสบปัญหามากมายในการอนุรักษ์ ป่าไม้ให้ยังคงอยู่ คู่กันชุมชนทั้งสองชุมชน ที่มีความแตกต่างของพื้นที่ ประเพณีและวัฒนธรรม ทูทาง สังคม และองค์ความรู้ในการบริหารจัดการของทั้งสอง ทั้งนี้จึงจำเป็นต้องจัดให้มีการถือนบทเรียนของทั้งสองชุมชนและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการของป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาดำ เพื่อนำไปสู่ การออกแบบ การค้นหา วิธีการในการจัดการแบบบูรณาการเชิงรุกทุกภาคส่วน อย่างเหมาะสมในอนาคต ดังนั้นจึงเป็นความท้าทายและน่าสนใจในการบูรณาการทางความคิดของทั้งสองชุมชนที่มี กลไกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระดับความสำเร็จที่มีความแตกต่างกันในบางเรื่อง เพื่อ ค้นหา รูปแบบวิธีการที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมในการสร้างความร่วมมือการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีความร่วมมือในการหาทางออกสู่การอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน สามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเชิง นโยบาย ตลอดถึงการนำไปสู่การขยายผลในอนาคตต่อไป

ธนิชธรณ์ ขุนจันทร์

นายกสมาคมท่องเที่ยวชุมชนพัทลุง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ความเป็นมาของโครงการ	1
วัตถุประสงค์	2
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	2
ขอบเขตการศึกษา	2
แผนการดำเนินการ	3
ตัวชี้วัดความสำเร็จ	3
กิจกรรมที่ดำเนินการ	
○ เวทีประชุมกลุ่มย่อยแกนนำในพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมด	4
○ เวทีประชุมกลุ่มย่อยแกนนำในพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำผาดำ	5
○ เวทีประชุมทีมงานทำความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงาน	6
○ เวทีประชุมทีมงานเพื่อทบทวน วางแผนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ กำหนดกรอบการจัดเก็บข้อมูล	6
○ เวทีประชุมประมวลสรุป/เติมเต็มและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ถึงข้อดี – ข้อเสีย	8
○ เวทีประชุมกลุ่มย่อยประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอทบทวนเอกสาร	9
○ เวทีประชุมคณะทำงาน/ที่ปรึกษา เพื่อสรุปข้อมูลและจัดทำร่างรายงานการวิจัยนำเสนอ	10
ผลจากถอนบทเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการป่าต้นน้ำตะโหมด และป่าต้นน้ำผาดำ แบบบูรณาการเชิงรุกทุกภาคส่วน	11
แนวคิดและวิธีการดำเนินงาน	12
วิวัฒนาการจากปัญหาสู่ความสำเร็จเป็นเส้นทางการพัฒนาจนเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้	12
รูปธรรมการดำเนินงาน	16
บทบาทหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง	17

สารบัญ (ต่อ)

ผลผลิต/ผลลัพท์	18
ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ	19
สรุปและวิจารณ์ผล	28
ข้อเสนอแนะ	30
กิตติคุณประกาศ	31

กิตติคุณประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้หากไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลหลายๆฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้ ต่อ คุณปราโมทย์ พลเพชร ประธานชมรมรักษาป่าต้นน้ำตะโหมค และสมาชิกหรือผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชมรมรักษาป่าต้นน้ำตะโหมคทุกท่าน ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ต่อ คุณประวิทย์ ทองประสม ประธานชมรมรักษาป่าต้นน้ำผาคำ และสมาชิกหรือผู้ที่เกี่ยวข้องภายในชมรมรักษาป่าต้นน้ำผาคำทุกท่าน ที่ทั้งหมดได้เสียสละเวลาอันมีค่าของท่านในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ต่อ ดร.นุชลิย์ ทิพย์มณฑา คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย อ.เมือง จ.สงขลา ที่ท่านคอยให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาในการวิจัยครั้งนี้อย่างต่อเนื่อง ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ต่อ คุณชุตินันท์ ชนะสิทธิ์ วุฒิสมาชิก สโมสรจังหวัดพัทลุง ที่ท่านคอยให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาในการวิจัยครั้งนี้อย่างต่อเนื่อง ขอขอบพระคุณคณะทำงานทุกท่านในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างสูง

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

www.SongkhlaLake.com

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเชื่อมโยง และพัฒนาการรักษาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ ทุกภาคส่วนโดยคัดเลือกชุมชนตัวอย่าง 2 ชุมชน คือ กลุ่มอนุรักษ์ชุมชนป่าต้นน้ำบ้านตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง และกลุ่มอนุรักษ์ชุมชนป่าต้นน้ำบ้านผาค่า อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัด สงขลา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดต่อกับป่าไม้เทือกเขาบรรทัดซึ่งทั้งสองพื้นที่เป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ได้ในระดับหนึ่ง แต่พื้นที่ก็ยังคงมีความแตกต่างกันในการบริหารจัดการและประสบปัญหาในการอนุรักษ์ที่มีความแตกต่างและคล้ายคลึงกันจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการแบบเชิงบูรณาการ การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของพื้นที่และวิถีชุมชนของแต่ละพื้นที่ เพื่อจะเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการส่งเสริมอนุรักษ์ให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นและลดปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชนป่าต้นน้ำและเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในสองพื้นที่และขยายผลไปสู่กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอื่นหรือการอนุรักษ์แบบบูรณาการทุกภาคส่วนและสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ในเขตเทือกเขาบรรทัดตลอดจนพัฒนาไปสู่เชื่อมโยงไปสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น จังหวัด อำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมป่าไม้ โรงเรียน สถานศึกษา และหน่วยงานอื่น ๆ ต่อไป

โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการจำเป็นต้องใช้งบประมาณในการบริหารจัดการ เช่น การจัดการวัสดุ อุปกรณ์ในการสื่อสารการประสานงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น การพัฒนาบุคลากรในการปฏิบัติงาน เป็นต้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดหางบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ หรือมีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารทรัพยากรป่าไม้และชุมชน เช่น อปท. กรมป่าไม้และสถาบันการศึกษาหรือใช้วิธีการระดมทุนเพื่อนำมาบริหารจัดการในอนาคต

นอกจากนี้ยังเป็นการศึกษาวิจัยเบื้องต้นที่นำรูปแบบการวิจัยชุมชน เป็นการถอดบทเรียนจากสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่และจากประสบการณ์การทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ โดยการสังเกต เชื่อมชมกิจกรรม วิธีการทำงานต่างๆของกลุ่มคนในพื้นที่ สัมภาษณ์เจาะลึกอย่างไม่เป็นทางการ สนทนากลุ่มคนที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น คนที่เป็นต้นคิด คนที่ดำเนินการและร่วมดำเนินการ ตลอดจนผู้ที่ได้รับผลจากโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการศึกษาชุมชนแบบเร่งด่วน (RECAP: Rapid Ethnographic Community Assessment Process) และการศึกษาในเชิงลึกที่มีชาวบ้านเป็นนักวิจัย (ประชาพิชญ) งานวิจัยครั้งนี้อาจจะมีข้อมูลรายละเอียดครบถ้วนไปบ้างและอาจไม่ครอบคลุมการทำงานทั้งหมดของทั้งสองกลุ่มที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ที่เขาเหล่านั้นได้ใช้ระยะเวลาการดำเนินการมาอย่างยาวนานหลายปี อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพยายามที่จะเก็บรายละเอียดให้ได้มากที่สุดตามกรอบของเวลาที่มีอยู่อย่างค่อนข้างจำกัด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเรียนรู้ร่วมกันถึงองค์ประกอบและแนวทางการทำงาน ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า
2. เพื่อถนอมบทเรียน ศึกษารูปแบบ วิธีการบริหารจัดการ รวมถึงประมวลผลข้อมูลรูปแบบการดำเนินงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้(ข้อดี-เสีย)เพื่อหาวิธีการดำเนินการที่เหมาะสมอย่างมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและสถานการณ์ความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดถึงกลไกการขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า เพื่อการบูรณาการ
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของแกนนำในพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า
4. เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนการทำงานโดยผ่านกระบวนการงานวิจัยผู้การขยายผลในพื้นที่ใกล้เคียง ตลอดถึงการผลักดันสู่ระดับนโยบาย ท้องถิ่น/จังหวัด

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบและแนวทางในการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า
2. สามารถวิเคราะห์รูปแบบ วิธีการการบริหารจัดการ รวมถึงประมวลผลข้อมูลรูปแบบการดำเนินงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้(ข้อดี-เสีย)เพื่อหาวิธีการดำเนินการที่เหมาะสมอย่างมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและสถานการณ์ความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดถึงกลไกการขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า อย่างยั่งยืน
3. แกนนำได้รับการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า
4. แกนนำได้รับการพัฒนาและเรียนรู้การทำงานข้อมูลเชิงลึกและมีทักษะในการทำงานวิจัย และสามารถขยายผลในพื้นที่ใกล้เคียง

ขอบเขตการศึกษา

- ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
- ชุมชนป่าต้นน้ำผาค่า อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา

แผนการดำเนินการ

- 1.1 ประชุมกลุ่มย่อยหาข้อมูลบทบาทการหนุนเสริมของภาคีความร่วมมือ
- 1.2 เวทีประชุมประมวลสรุป/เพิ่มเติมและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ถึงข้อดี – ข้อเสีย ในการทำงานมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า
- 1.3 สนทนากลุ่มย่อยประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องข้อมูลรวมถึงประมวลผลข้อมูลรูปแบบการดำเนินงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้(ข้อดี-เสีย)เพื่อหาวิธีการดำเนินการที่เหมาะสมและเพิ่มเติมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1
- 1.4 ประชุมทีมงานทำความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของแกนนำในพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาค่า
- 1.5 ประชุมทีมงานเพื่อทบทวน วางแผนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ กำหนดกรอบการจัดเก็บข้อมูล การร่วมกัน
- 1.6 ประชุมคณะทำงาน/ที่ปรึกษา เพื่อสรุปข้อมูลและจัดทำร่างรายงานการวิจัยนำเสนอข้อมูลจากการประมวลสรุปและวิเคราะห์เพื่อจัดทำเอกสารงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบและบทบาทร่วมกันทำให้เกิดการปรับปรุงการทำงานและเกิดการวางแผนในการหนุนเสริมกันอย่างเหมาะสม
2. รูปแบบและวิธีการกลไกที่เกิดจากการวิเคราะห์เป็นที่ยอมรับร่วมกันของชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องว่าสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ได้จริง
3. แกนนำเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยและร่วมการวิเคราะห์นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการที่ดีขึ้น
4. แกนนำเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยและร่วมการวิเคราะห์อย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ

1. ประชุมกลุ่มย่อยหาข้อมูลบทบาทการหนุนเสริมของภาคีความร่วมมือพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมด

เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2558 ได้จัดการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อชี้แจงโครงการและรวบรวมข้อมูลบทบาทการทำงานของชุมชนและอาสาสมัครอนุรักษ์ป่าต้นน้ำบ้านตะโหมดและภาคีร่วม ในฐานะผู้ดูแลพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมด ณ ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวชุมชนบ้านตะโหมด จำนวน 20 คน

2. ประชุมกลุ่มย่อยหาข้อมูลบทบาทการหนุนเสริมของภาคีความร่วมมือพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำผาดำ

เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2558 ได้จัดการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อชี้แจงโครงการและรวบรวมข้อมูลบทบาทการทำงานของชุมชนและอาสาสมัครอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผาดำและภาคีร่วม ในฐานะผู้ดูแลพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำผาดำ ณ ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านผาดำ จำนวน 20 คน

เวทีประชุมทีมงานทำความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของแกนนำในพื้นที่ชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาดำ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ประชุมทีมงานเพื่อทบทวน วางแผนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ กำหนดกรอบการจัดเก็บ
ข้อมูล การร่วมกัน (12 พฤษภาคม 2558)

สนทนากลุ่มย่อยประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องข้อมูล รวมถึงประมวลผลข้อมูลรูปแบบการดำเนินงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้(ข้อดี-เสีย) เพื่อหาวิธีการดำเนินการที่เหมาะสมและเติมเต็มข้อมูลตามวัตถุประสงค์(18 มิถุนายน2558)

เวทีประชุมประมวลสรุป/เติมเต็มและสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ถึงข้อดี – ข้อเสีย ในการ
ทำงานการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนป่าต้นน้ำตะโหมดและป่าต้นน้ำผาคำ
(2กรกฎาคม2558)

ประชุมทีมงานเพื่อทบทวน วางแผนการดำเนินงาน แบ่งบทบาทหน้าที่ กำหนดกรอบการจัดเก็บข้อมูล การร่วมกัน(16กรกฎาคม2558)

ประชุมคณะทำงาน/ที่ปรึกษา เพื่อสรุปข้อมูลและจัดทำร่างรายงานการวิจัยนำเสนอข้อมูลจากการประมวลสรุปและวิเคราะห์เพื่อจัดทำเอกสารงานวิจัยฉบับสมบูรณ์(3 สิงหาคม 2558)

ผลจากถนนที่เรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการป่าต้นน้ำตะโหมด และป่าต้นน้ำผาดำ แบบบูรณาการเชิงรุกทุกภาคส่วน

การจัดการป่าต้นน้ำตะโหมด

ตะโหมดมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม มีแหล่งวัฒนธรรมและวิถีชาวบ้านที่ดีและมีประเพณีวัฒนธรรมที่งดงาม ซึ่งมีกลุ่มประชาชนที่สนใจธรรมชาติการท่องเที่ยว ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่จัดการด้วยตนเองและการมีจิตอาสา เน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม พัฒนา และถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความสวยงามของธรรมชาติ ป่า ภูเขา น้ำตก บ่อน้ำร้อน ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ควรรักษาไว้ให้ดีที่สุด เพื่อลูกหลานจะได้มีโอกาสได้เห็น และใช้อย่างคุ้มค่า อีกทั้งยังต้องการให้แหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบร่วมกัน โดยออกแบบการจัดการให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมุ่งเน้นการใช้สอยควบคู่กับการอนุรักษ์ทั้งระบบ ให้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและยั่งยืน ตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่เชื่อมร้อยต่อกันในเชิงพื้นที่และบริบททางสังคม ด้วยเหตุผลเพราะป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ช่วยควบคุมให้สภาพดินฟ้าอากาศอยู่ในสภาพปกติ รักษาต้นน้ำลำธาร พันธุ์พฤษชาติ และสัตว์ป่า อีกทั้งป่าไม้ยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ได้บริโภคใช้สอยและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมดมากกว่า 150,000 ไร่

จากสถานการณ์ในอดีตทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนท้องถิ่นป่าต้นน้ำตะโหมดมีการบุกรุกทำลายเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะป่าไม้ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติและพื้นที่การอนุรักษ์ เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตร ลักลอบตัดไม้เพื่อจำหน่ายแก่บุคคลภายนอกและก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังมีการดำเนินงานบางโครงการ เช่น การก่อสร้างถนน สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในพื้นที่ ฯลฯ ทำให้มีการ

ตัดไม้ทำลายป่าและระบบนิเวศ โดยไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้จึงมีเนื้อที่ลดลงตามลำดับ และบางแห่งอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมอย่างมาก เป็นผลกระทบต่อทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นหมดสิ้นไป รวมทั้งสัตว์ป่าบางชนิดมีการสูญพันธุ์ แกนนำชุมชนจึงเล็งเห็นปัญหา จึงมีการร่วมกันระดมความคิดในการแก้ปัญหาในครั้งนี้ โดยมีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำขึ้นโดยเฉพาะ ต่อมาได้มีการประสานงานกับสถานีวิจัยหอดูดาวเพื่อเป็นที่ตั้งในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้ การฟื้นฟูแหล่งน้ำและสัตว์ป่าหายาก ในรูปแบบต่างๆ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมที่ใช้หลักของการบูรณาการกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือภาคประชาชน เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานกรมป่าไม้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด อำเภอ รวมไปถึงกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น โดยมีเป้าหมายเดียวกันในการรักษาป่าต้นน้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์และคงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

แนวคิดและวิธีการดำเนินงาน

จากการสอบถามถึงแนวคิดและวิธีการดำเนินงานของสมาชิกในชมรม พบว่าแนวคิดและวิธีการดำเนินงานเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมจากกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมขับเคลื่อนในการเข้าถึงปัญหา หาแนวทางในการปรับปรุง และแก้ไข ซึ่งเกิดจากการทำงานร่วมกันของแกนนำโดยสร้างจิตสำนึกการรักษ์และหวงแหนป่าในพื้นที่ตนเอง ปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้รู้จักคุณค่าของธรรมชาติ รวมทั้งให้ดูแลและรับผิดชอบป่าร่วมกัน ทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน เป็นภาคี เป็นเครือข่าย และมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ **“คืนความอุดมสมบูรณ์ให้ผืนป่า น้ำท่าเต็มคลองตลอดปี”** การนำใช้มีกลไกการประชุม ปรึกษาหารือ ร่วมทำกิจกรรม เช่น การทำธนาคารน้ำ(ฝายกั้นน้ำ) การออกตรวจตราลาดตระเวนเพื่อป้องกันและผลักดันผู้บุกรุกป่า การแจ้งข่าวสารให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดการปัญหาการบุกรุกป่า การปลูกป่าเพื่อทดแทนส่วนเดิมที่เสียหายอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อให้เกิดความตระหนักและเพื่อเสริมสร้างแรงผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วม มีการสร้างเครือข่ายการทำงาน ทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เข้าถึงประชาชน เข้าถึงชุมชน เข้าถึงตำบล เข้าถึงสังคม และเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลทำให้สังคมอยู่ดี มีสุขกลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่ง

วิวัฒนาการจากปัญหาสู่ความสำเร็จเป็นเส้นทางพัฒนาจนเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้

ปี พ.ศ.2547

แกนนำชุมชนมีการเล็งเห็นปัญหาการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วยแหล่งทรัพยากรมากมาย ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ แหล่งน้ำ ทางแกนนำกว่า 10 คนร่วมกันหารือ ระดมความคิด

และร่วมมือกันจัดตั้งชมรมอนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง ซึ่งมีประธานชมรมคนแรก ชื่อ นายสมใจ รามแก้ว มีการรับสมัครสมาชิก ได้ 70 คน โดยใช้ระบบการลงมือร่วมกับประชาชนในพื้นที่ร่วมกันอนุรักษ์เขตพื้นที่น้ำตกท่าช้าง มีการประสานกับสถานาวัดตะโหมดเพื่อเป็นที่เลี้ยงในการดำเนินกิจกรรม มีการสร้างศาลาไว้พักผ่อนในเขตน้ำตกเพื่อไว้เป็นที่ผ่อนคลายของคนในชุมชน มีการจัดกิจกรรมการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในวันที่ 12 สิงหาคมและวันที่ 5 ธันวาคม และในทุก ๆ ปียังมีการทำบุญป่า

ปี พ.ศ. 2548

ในปี พ.ศ. 2548 มีการแบ่งฝ่ายในการทำงานออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายตรวจป่า ทำให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบมากขึ้นซึ่งส่งผลให้การทำงานมีการต่อเนื่องและงานมีความต่อเนื่อง ซึ่งในปีนี้มีมีการดำเนินการทำฝายชะลอน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในครัวเรือน มีการสำรวจป่าว่ามีมีการบุกรุกอีกหรือไม่เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาและฟื้นฟูต่อไป

ทั้งนี้ยังมีการพัฒนาร่วมกันและมีการตั้งกติกักันระหว่างชมรมการอนุรักษ์น้ำตกท่าช้างและชุมชนในการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของเขตอนุรักษ์น้ำตกท่าช้างทำให้มีทรัพยากรใช้อย่างต่อเนื่องและมีใช้ตลอดทั้งปี

ปี พ.ศ. 2549

พ.ศ. 2549 ทางชมรมอนุรักษ์น้ำตกท่าช้างมีการพัฒนาการดำเนินงานและกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ และเป็นเขตอนุรักษ์ทรัพยากรต่างๆของชุมชน

ซึ่งในปีนี้มีนักศึกษาเข้ามาศึกษาระบบนิเวศน์ของเขตอนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง นักศึกษามีการพัฒนาการฝายชะลอน้ำเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน มีการเริ่มกิจกรรมการต่างๆเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ไม่ให้สูญสลายไปและยังคงมีใช้อยู่ตลอดทั้งปี

ปี พ.ศ. 2551

คณะกรรมการชุดเก่าหมดวาระในการดำเนินงานซึ่งมีการเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อประสานการอนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง และมีการประสานงานกับโรงเรียนในพื้นที่เพื่อให้ความรู้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เช่น มีการปลูกป่าเพื่อเร่งฟื้นฟูในพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลาย ซึ่งในกิจกรรมครั้งนี้ทำให้เยาวชนในพื้นที่ที่มีความสนใจเพิ่มมากขึ้นมีจิตอาสาในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรในเขตนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง

ปี พ.ศ. 2552 ถึงปัจจุบัน

ได้มีการสำรวจขยายพื้นที่และเพิ่มการดูแลแหล่งทรัพยากรแห่งใหม่มากขึ้น สามารถนำมาสู่การยึดคืนพื้นที่ที่ถูกบุกรุกได้มากขึ้น สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้แห่งใหม่มากขึ้น ทำให้ผลที่ได้คือมีทรัพยากรหมุนเวียนสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี ผู้ว่าราชการจังหวัดได้จัดสรรงบประมาณ

ในการก่อสร้างป้อมให้จำนวน 1 หลัง เพื่อใช้เป็นสำนักงานในการปฏิบัติการของชมรม และได้มีการทำงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ ทั้งภายในจังหวัดพัทลุงและต่างจังหวัดเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันมีแปลงปลูกป่าทดแทนจำนวนหลายแปลงและจัดทำแปลงปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ จำนวน 1 แปลง มีพื้นที่มากกว่า 100 ไร่ สามารถขยายผลและส่งเสริมการปลูกป่าในสวนยางที่ได้รับการสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้จากกรมป่าไม้ และศูนย์ขยายพันธุ์กล้าไม้มากกว่า 50,000 ต้น ทั้งนี้เป็นการปฏิบัติการเชิงรุกเพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีพันธุ์ไม้ใช้สอยในอนาคต ที่ไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ป่าต้นน้ำในอนาคต

แนวคิดหลัก

หลักในการทำงานของการอนุรักษ์เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่และไม่สูญสิ้นไป มีความต้องการให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่าไม้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น รวมไปถึงยังคงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติตลอดปี และเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน มีทรัพยากรในพื้นที่ป่าถูกใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสม เช่น ไม้ล้ม ไม้ยืนต้นตาย ยังเกิดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน ที่มีการบูรณาการของหลายๆฝ่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐและชุมชน มีการทำงานเชิงรุกเชิงการสร้างแนวร่วมทางความคิด การส่งเสริมการปลูกพืชและไม้ใช้สอยแซมยางในสวนยางพารา การจัดทำแปลงปลูกพืชสมุนไพรเพื่ออนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช ตามแนวพระราชดำริขององค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ศักยภาพของชุมชน

โครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

- 1) โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่เป็นแหล่งประโยชน์ แหล่งทรัพยากร และแหล่งสนับสนุนต่าง ๆ
  - 2) โครงสร้างทางสังคมที่สนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ที่เป็นลักษณะกิจกรรมการรวมกลุ่มคน เครือข่าย ในการพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และการพัฒนาชุมชนร่วมกัน
- ปัจจัยด้านโครงสร้างทางกายภาพที่สนับสนุนการดำเนินงาน

ปัจจุบันการทำงานของชมรมสถานที่ทำการ มีอาคารในการทำงาน 1 หลัง ซึ่งใช้ในการจัดการประชุม และส่งเสริมการเรียนรู้ มีสถานที่ที่เชื่อมต่อการจัดทำบุญในวันสงกรานต์น้ำตกท่าช้าง มีห้องน้ำพร้อมให้บริการแก่ผู้เยี่ยมชม มีการจัดทำป้ายรณรงค์และให้ความรู้แก่ประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ใช้อย่างไรเพื่อไม่ให้สูญสิ้นไป การจัดทำฝายชะลอน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี มีการจัดสรรทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์ในระบบประปาภูเขา และชลประทานขนาดเล็ก (ลำเหมือง) มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มขึ้น

ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคมที่สนับสนุนการดำเนินงาน

การทำงานของชมรมฯ มีการทำบุญป่าประจำปี เป็นการสืบสานประเพณีที่ดีงามของชุมชน และเป็นกิจกรรมกระตุ้นสำนึกรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังมีการจัดกิจกรรมการปลูกป่าวันสำคัญ คือ วันที่ 12 สิงหาคม และวันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี เพื่อเร่งฟื้นฟู และเพิ่มพื้นที่ป่าและยังมีการทำฝายเพื่อสร้างความสามัคคี และสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ ใช้ในชุมชน

คณะกรรมการมีการประชุม (วาระไม่เป็นทางการ)เพื่อปรึกษาหารือของการทำงาน หรือปัญหาที่เกิดขึ้น ว่าเป็นอย่างไรเพื่อนำมาสู่การทำแผนพัฒนาต่อไป

มีการจัดประชุมสามัญประจำปี เพื่อรายงานความคืบหน้าการดำเนินงานประจำปี และเลือกคณะกรรมการ (วาระ 2 ปี) มีการตรวจป่า และสำรวจการรुकกล้าพื้นที่ของเขตการอนุรักษ์ และตรวจพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย โดยคณะกรรมการในฝ่ายของการตรวจป่า

คณะกรรมการมีการบริหารจัดการ และทำกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้โดยมีพี่เลี้ยงจาก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัดมาสนับสนุนความรู้เรื่องกฎหมาย ช่วยเป็นวิทยากร ให้ความคุ้มครองแกนนำ และประชาชนที่ดูแลรักษาป่า

รูปธรรมการดำเนินงาน

แนวคิดและเป้าหมาย

หลักในการทำงานของการอนุรักษ์น้ำตกท่าช้างเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่และไม่สูญเสียไป มีความต้องการให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่าไม้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น รวมไปถึงยังคงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติตลอดปี และเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน มีทรัพยากรในผืนป่าถูกใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสม เช่น ไม้ล้ม ไม้ยืนต้นตาย ยังเกิดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน

กลุ่มคนเป้าหมาย

ให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมและได้ใช้ผลประโยชน์การอนุรักษ์ มีการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงาน กิจกรรมเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

หลักการดำเนินงาน

คณะกรรมการ มีความต้องการให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่าไม้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น

กิจกรรม

กิจกรรมของแหล่งเรียนรู้แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ หวงแหนป่าไม้ทำให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรเพื่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น

วิธีการจัดการ

หลักการจัดการอนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง เป็นการจัดการให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการรวบรวมองค์ความรู้พัฒนาระบบย่อยต่าง ๆ และสร้างแรงจูงใจให้ผู้ได้รับผลกระทบจากระบบย่อยต่าง ๆ รูปธรรมการจัดการสะท้อนให้เห็นการจัดการต่าง ๆ ได้แก่ การจัดการงาน การจัดการข้อมูล การจัดการคน และการจัดการทรัพยากรเงินกองทุน ดังนี้

การจัดการงาน

การจัดการงานเป็นการจัดการเกี่ยวกับงานเดี่ยวของกลุ่มทั้งหมดมีการประชุมปรึกษาหารือและมีการมอบหมายงานหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อให้เป้าหมายงานสำเร็จลุล่วงมีการจัดหาทุนในการดำเนินกิจกรรมและยังการทำงานร่วม คือ มีการทำงานที่เชื่อมโยงเครือข่ายอื่น ๆ มากมาย เพื่อให้เครือข่ายอื่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและฟื้นฟูสภาพป่าชุมชนมีการลงพื้นที่เดินตรวจป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ปศุรักษ์ป่า ทำฝาย ทำนุญป่าประจำปี

การจัดการข้อมูล

ลักษณะการได้มาเป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เมื่อมีการประชุมหรือมีผู้เข้ามาเยี่ยมชมการได้มาซึ่งข้อมูลโดยการสอบถามข้อมูลและจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมาของชมรมและธรรมชาติ การนำไปใช้ มีการข้อมูลที่นำไปเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้ชุมชนรับทราบและปฏิบัติตามกัน

การจัดการทรัพยากร/เงิน/กองทุน

ลักษณะของงบประมาณสนับสนุนมาจากการบริจาค และการระดมทุน มีการสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่ายการได้มาทรัพยากร/เงิน/กองทุนมาจากการขอรับบริจาคจากสถานวัดตะโหมด สมาชิกและประชาชนคนทั่วไปและมีการจัดกิจกรรมระดมทุน ในห้วงเวลาที่ผ่านมามีเทศบาลตำบลเขาหัวช้างเคยเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือ และให้ความร่วมมือของคนในชุมชน มีการจัดสรรงบประมาณต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนาชมรมและทรัพยากรให้คงอยู่ต่อไป

บทบาทหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้บริหารและแกนนำ

เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินกิจกรรม ทั้งเป็นผู้ประสานการทำงานกับหน่วยงานอื่นที่มีความเกี่ยวข้องเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง และจัดตั้งคณะกรรมการในการดูแลรับผิดชอบการดำเนินงาน

สมาชิก

สมาชิกเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม ที่ทางแหล่งจัดขึ้น มีการประชาสัมพันธ์และร่วมดำเนินกิจกรรมในทุกกิจกรรม

ผู้รับผลประโยชน์

ผู้รับประโยชน์ในการอนุรักษ์น้ำตกท่าช้างคือประชาชนได้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งเรียนรู้และมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์

ผู้สนับสนุน/องค์กรที่เกี่ยวข้องและบทบาทหน้าที่

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุนและให้คำปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมและรับฟังปัญหาเพื่อนำไปพัฒนาท้องถิ่นต่อไป ช่วยส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การดำเนินกิจกรรม เป็นตัวเชื่อมประสานกับหน่วยงาน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

สถานาวัดตะโหมด ร่วมเป็นที่เลี้ยง และช่วยสร้างศาลา ทำการความรู้ในการรักษาป่าชุมชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัด (น้ำตกหม่อมจู้ย) ช่วยเป็นที่เลี้ยง ให้คำแนะนำเรื่องกฎหมาย ข้อมูล และวิชาการ เป็นวิทยากรถ่ายทอด

เทศบาลตำบลเขาหัวช้าง ช่วยทำกิจกรรมและสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ งบประมาณสนับสนุน ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่นงบประมาณ โครงการ ดูแลเรื่องข้อมูลและความรู้ทั่วไปแก่ประชาชน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยในการสนับสนุนพรรณไม้และดูแลเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลานหม่อมจู้ย สนับสนุนเรื่องกำลังคนในการเดินสำรวจป่าเพื่อสำรวจสถานที่ถูกบุกรุกทำให้มีการแก้ไขได้ทันท่วงที

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สนับสนุนงบประมาณเรื่องการทำอาคารที่พัก สำนักงานพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนเรื่องการทำฝายชะลอน้ำ โครงการหมู่บ้านท่องเที่ยว OVC (ภายใต้กรมพัฒนาชุมชน) สนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงห้องน้ำ และที่ปายชมรม

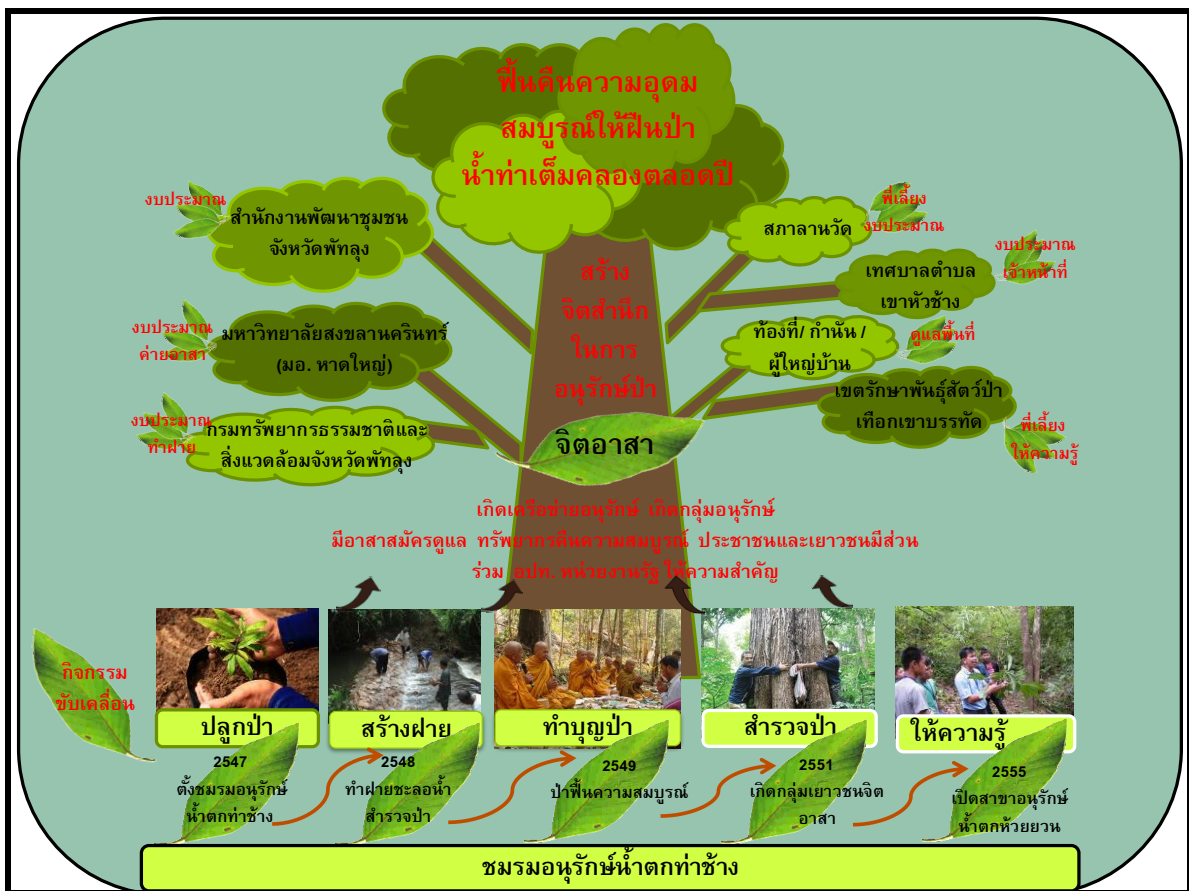
สถาบันการศึกษาในพื้นที่ได้นำเด็กและเยาวชนเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ผลผลิต/ผลลัพธ์

1. มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์น้ำตกท่าช้าง เพื่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป
2. มีการจัดทำฝายชะลอน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดทั้งปี
3. ประชาชนในชุมชนร่วมเป็นอาสาสมัครในการดูแลป่า
4. ป่ามีความอุดมสมบูรณ์
5. มีแหล่งน้ำใช้ตลอดทั้งปี
6. ประชาชนมีจิตอาสาในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่
7. เกิดเครือข่ายอนุรักษ์ในตำบล

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

1. การดำเนินงานเป็นไปตามความต้องการของประชาชนและส่งผลดีต่อประชาชนในพื้นที่
ประชาชน แคนนำ อาสาสมัคร มีจิตอาสาในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
2. ทางชมรม มีพี่เลี้ยงและเครือข่ายที่ช่วยแนะนำในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
3. มีการสร้างกติการ่วมกัน
4. อปท. หนุนเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ภาพความคิดชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำตะโหมด

การจัดการป่าต้นน้ำผาดำ

สืบเนื่องจากปัญหาการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำในพื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วยแหล่งทรัพยากรมากมาย ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ การบุกรุกทำลายป่าที่มาจากนายทุนภายนอกพร้อมกับคนภายในพื้นที่บางส่วน มีการแผ้วถางป่าจากภายในผืนป่าขยายพื้นที่ออกมาสู่ภายนอก ทั้งนี้เพื่อจับจองพื้นที่เพาะปลูกพืชทำการเกษตรและใช้ประโยชน์จากไม้ยืนต้น ในขณะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีจำนวนน้อยไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากมีพื้นที่ป่าค่อนข้างใหญ่มีพื้นที่มากกว่าแสนไร่ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 4 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอลองหอยโข่ง อำเภอรัฐภูมิ อำเภอสะเดา และอำเภอหาดใหญ่ ทำให้มีผู้บุกรุกยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นและขยายพื้นที่มากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของป่าต้นน้ำ ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายด้านจนเกือบเข้าขั้นวิกฤติ

แกนนำในชุมชนเล็งเห็นภัยที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงได้รวบรวมสมาชิกภายในชุมชนร่วมกันระดมความคิดเห็นและหาวิธีการในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว จึงได้จัดตั้งเป็นกลุ่มอาสาดูแลป่าเกิดขึ้นที่จะจัดการกับผู้บุกรุกป่า ทั้งนี้เพื่อรักษาป่าต้นน้ำไว้ให้ลูกหลานในอนาคต โดยเปิดรับสมาชิกจัดตั้งคณะทำงาน สร้างฉันทามติเกิดขึ้นภายในกลุ่ม ได้มีการออกตรวจลาดตระเวน การสำรวจพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย การผลักดันผู้บุกรุกพร้อมทั้งยึดคืนผืนป่าและปลูกป่าทดแทนทันที ในระยะแรกสมาชิกหลายคนยังขาดความเชื่อมั่นที่มองว่าการทำงานครั้งนี้จะไม่เกิดความสำเร็จได้และยังเกรงกลัวต่อผู้มีอิทธิพล ทำให้มีการสร้างพลังขึ้นมาโดยผู้นำในกลุ่มที่คอยให้กำลังใจและดำเนินการต่อเนื่องที่ยึดหลักการที่ว่า **“ด้วยความสามารถที่คิดว่าทำได้ ร่วมกับความตั้งใจอย่างจริงจัง หากไม่ตายเสียก็จะจัดการกับผู้บุกรุกป่าเพื่อรักษาป่าต้นน้ำไว้ให้ลูกหลานในอนาคตให้จงได้”** จากความคิดดังกล่าวทำให้สมาชิกมีความเชื่อมั่นและมีความคิดร่วมมือกันอย่างหนักแน่นมากยิ่งขึ้น ผลจากการทำงานที่ทุ่มเทการทำงานอย่างหนักของสมาชิกภายในกลุ่มทำให้นายทุนและผู้บุกรุกเริ่มลดจำนวนลงจนถึงเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ อาจจะมีเกิดขึ้นบ้างเป็นบางครั้งแต่ก็ต้องโดนผลักดันไปทุกครั้ง ส่งผลทำให้ผืนป่าต้นน้ำผาดำกลับมาสมบูรณ์ขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่ง จากผลการทำงานของกลุ่มได้มีการพัฒนาการมาเป็นชมรมคนรักษาป่าต้นน้ำผาดำเกิดขึ้นในเวลาต่อมา มีการสร้างเครือข่ายการทำงานเพิ่มมากขึ้น และสร้างประโยชน์สาธารณะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะเห็นจากการได้รับความเชื่อถือจากองค์การภาครัฐ เอกชน ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ไปจนถึงระดับประเทศ

แนวคิดและวิธีการดำเนินงาน

จากแนวคิดของความเชื่อมั่นที่ว่า ด้วยความสามารถที่จะทำได้ ร่วมกับความตั้งใจอย่างจริงจังที่จะจัดการกับผู้บุกรุกป่า เพื่อรักษาป่าต้นน้ำไว้ให้ลูกหลานในอนาคต ประกอบมีพลังเสริมด้วยจากการประสานงานอย่างเข้มแข็งกับหน่วยงานภาครัฐ สื่อมวลชน ศิลปิน สถานศึกษา โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา และหน่วยงานฝ่ายความมั่นคงทางทหาร ที่ให้ความสำคัญและคอยให้ความช่วยเหลือ ทำให้ชมรมป่าต้นน้ำผาคามีแรงผลักดันและเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิกในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมทั้งในด้านการป้องกันและปราบปรามผู้บุกรุกป่าจนประสบความสำเร็จอย่างเสมอมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปในปัจจุบัน เหล่านี้ล้วนมาจากหลักการที่วางโครงสร้างไว้อย่างกว้าง ๆ ที่ไม่ตีกรอบแต่เน้นในหลักการของประชาธิปไตยในการทำงาน ตั้งแต่การมีฉันทามติ การคัดเลือกบุคคลเข้าร่วมงานการทำงานที่ไม่หวังผลตอบแทนของสมาชิกภายในชมรม การสร้างพลังทางสังคมที่เผยแพร่ไปสู่สาธารณะ เช่น การให้ความรู้แก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษารวมทั้งบุคคลทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่ การจัดแสดงดนตรีที่มีศิลปินมาร่วมด้วยช่วยกันทุก ๆ ปี ได้ประโยชน์ทั้งการประชาสัมพันธ์และมีรายได้มาเป็นเงินกองทุนในการทำงานในแต่ละปี นอกจากนี้ยังได้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายภายนอกที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นพลังหนุนเสริมต่อกันอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การออกแบบหลักการทำงานที่เรียบง่ายแต่มีเป้าหมายชัดเจนเพียงเพื่อที่จะรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้ให้ได้ ใช้หลักการผลักดันผู้บุกรุกออกจากพื้นที่แล้วปลูกป่าทดแทนทันที โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช นอกจากนี้ยังมีการออกกฎ กติกา เรื่องการใช้เครื่องมือประมง การกำหนดขนาดสัตว์น้ำที่จับในอ่างเก็บน้ำ การดูแลปัญหาหยาเสพติดและการศึกษาของบุตรหลานในพื้นที่ รวมไปถึงการอนุรักษ์พืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เหล่านี้ได้ให้ความสำคัญและปฏิบัติไปพร้อม ๆ กันกับการจัดการด้านป่าต้นน้ำอย่างต่อเนื่อง

วิวัฒนาการจากปัญหาสู่ความสำเร็จเป็นเส้นทางพัฒนาจนเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้

จากอดีตสู่ปัจจุบัน ป่าต้นน้ำผาคำเป็นหัวใจของทะเลสาบสงขลา ที่เป็นแหล่งผลิตน้ำไหลลงสู่ลำคลองนับร้อยสาย ก่อนจะไหลลงสู่ทะเลสาบ เมื่อป่าต้นน้ำถูกทำลาย เกิดการชะล้างหน้าดินพัดพาตะกอนสู่ลำคลองเกิดการตื้นเขิน ส่งผลต่อประชาชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามากกว่า 1.6 ล้านคนในจังหวัดพัทลุง สงขลาและนครศรีธรรมราช ที่เพาะปลูก ทำสวนยางพารา เพาะเลี้ยงชายฝั่ง ลุ่มน้ำยังเป็นแหล่งกักเก็บและระบายน้ำ เป็นแหล่งปล่อยน้ำทิ้งของชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ความเสื่อมโทรมของกลุ่มน้ำทะเลสาบ ส่งผลให้เกิดมลพิษแก่ทรัพยากรประมง คุณภาพของดินต่ำลง แหล่งน้ำขาดแคลน และเกิดอุทกภัยเพราะไม่มีป่าเป็นแหล่งซับน้ำ โดยเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2550 เจ้าหน้าที่อาสาสมัครอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ร่วมกับตำรวจป่าไม้ บุกรุกจับการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำครั้งใหญ่ในเขตป่าเขาวังพา หมู่ที่ 5 ต.คลองหลา อ.คลองหอยโข่ง จ.สงขลา ซึ่งเป็นภูเขาสูงและหุบเขา พบไม้พร้อมที่จะแปรรูป จำนวนมาก รวมทั้งต้นยางขนาดใหญ่ถูกโค่นล้มจำนวนมาก พื้นที่ป่าในเขต อ.คลองหอยโข่ง จ.สงขลา ประกอบด้วยต้นป่า จำนวน 3 แห่ง คือ 1. ป่าเขาวังชิง 2. เทือกเขาวังพาซึ่งกั้นเขตระหว่างอำเภอหาดใหญ่ จ.สงขลา กับจังหวัดสตูล มีน้ำตกสวยงามชื่อดัง คือ น้ำตกโตนงาช้าง และ 3. ป่าผาคำ ป่าต้นน้ำทั้ง 3 แห่งนี้ได้ปล่อยให้ถูกบุกรุกและทำลายจนโล่งเตียนไม่มีต้นไม้ใหญ่และสัตว์ป่าหลงเหลืออยู่ เมื่อป่าต้นน้ำเหล่านี้ถูกทำลายไปกว่า 50%แล้ว ทำให้อ่างเก็บน้ำคลองหลาและคลองจำไทร อ.คลองหอยโข่ง จ.สงขลา แห่งขอขาด ประชาชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบชลประทานได้อีกต่อไป เพราะน้ำจะหมดตั้งแต่เมื่อไหลมาถึงสวนยางพาราที่ปลูกแทนป่า สาเหตุแห่งวิกฤติเนื่องจากป่าผาคำเทือกเขาวังพา ในอดีต คือ สมรภูมิรบที่รักษาความเป็นป่าต้นน้ำบริสุทธิ์ จนมาถูกบุกรุกเมื่อ 10 ปีมานี้

โดยเมื่อปี พ.ศ.2524 กลุ่มสหหาย 14 ตุลาคมจากป่าสู่เมือง รัฐมีแผนการจำกัดพื้นที่เคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ จึงได้ให้สัมปทานป่าแก่นายทุนและอนุญาตให้ตัดไม้ตั้งหมู่บ้านในพื้นที่ บริเวณบ้านบาโรย นายทุนจากนอกพื้นที่จึงเข้ามาตัดไม้เถื่อนในป่า และมีประชาชนบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำสวนยางพาราตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา กลุ่มสหหาย 14 ตุลาซึ่งกลายเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เกรงว่าป่าที่หวงแหนจะถูกทำลาย จึงร่วมกันจัดตั้ง ประชาคมรักษ์ป่าผาคำ เพื่อดูแลรักษาป่า ต่อมาได้พัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนบริการท่องเที่ยวเกษตรและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขณะนี้สมาชิกกว่า 300 คน เพื่อทำโครงการ ปลูกป่า 1 ล้านต้น คืนสู่ป่าต้นน้ำรวมทั้งประสานงานกับประชาชนใน 4 ตำบลในเขตคลองหอยโข่งมาช่วยกันอนุรักษ์ป่าหนึ่งในแกนนำรักษ์ป่าผาคำ เปิดเผยว่าปัจจุบันป่าต้นน้ำยังคงถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง จุดที่ถูกบุกรุกทำลาย มี 3 โชน จุดแรกเป็นโชนทับช้าง กลางป่าใหญ่ ที่ปลูกยางพาราจนได้ผลผลิตไปแล้ว พบชาวบ้านอาศัยอยู่ 10 กว่าครอบครัว โชนที่ 2 เป็นโชนที่อยู่หลังอ่างคลองหระ อยู่ใกล้ ๆ กับ อบต.คลองหอยโข่ง บุกรุกโดยการขึ้นไปบนยอดเขา ปลูกยางไว้หลายแปลง อายุไล่เลี่ยกัน 3 ปีบ้าง 5 ปี บ้าง และโชนที่ 3 คือ

โซนใต้น้ำตกผาดำเราต้องหาจุดที่ลงตัวให้ได้ หากพื้นที่ตรงไหนที่บุกรุกชัดเจน เกิดความเดือดร้อนมาก ก็ต้องขอร้องว่า พื้นที่ตรงนี้ต้องคืนให้ป่าต้นน้ำ ตรงไหนควรจะรักษาร่วมกัน ถ้าเป็นนายทุนมากเราก็ไปไล่ออกไปเลย ถ้าเป็นชาวบ้านเดือดร้อนจริงๆ เราก็จะลุ่มมอด้วยกันให้อยู่กับป่า แต่ว่าต้องแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ต้องร่วมอนุรักษ์ด้วยกัน เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2551 นายสนธิ เตชานันท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาได้มีคำสั่งถึงกรมป่าไม้ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 กรมอุทยานแห่งชาติ นายอำเภอคลองหอยโข่ง นายอำเภอสะเตกา ให้มาร่วมประชุม หรือถึงสถานการณ์การบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำในพื้นที่จังหวัดสงขลา ที่นับวันจะรุนแรงขึ้นทุกทีโดยเฉพาะป่าต้นน้ำเขาวังพา-ผาดำ อ.คลองหอยโข่ง จ.สงขลา โดยที่ประชุมฯ จะนำมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 30 มิถุนายน 2541 มาเป็นกรอบในการดำเนินงานในพื้นที่ กล่าวคือ สำหรับผู้บุกรุกรายเก่าที่เข้ามาอยู่ก่อนวันที่ 30 มิถุนายน 2541 นั้น ให้ชะลอการจับกุมดำเนินคดีไว้ก่อน ส่วนในกรณีของผู้บุกรุกรายใหม่ที่เข้ามาอยู่หลัง วันที่ 30 มิถุนายน 2541 นั้นให้ดำเนินการจับกุมอย่างเด็ดขาด และมีความเห็นร่วมกันว่าควรเริ่มต้นดำเนินการอย่างจริงจังในเขตพื้นที่ล่อแหลม 3 จุด โดยเร่งด่วน ได้แก่ พื้นที่บริเวณบ้านทับช้าง พื้นที่บริเวณหลังอ่างคลองหลาพื้นที่ใต้น้ำตกผาดำ

นายอลงกรณ์ ณ พัทลุง นายอำเภอคลองหอยโข่ง อ.คลองหอยโข่ง จ.สงขลา ให้ความเห็นว่าการดำเนินการการบุกรุกป่า ดำเนินมาถึงจุดวิกฤตแล้ว ประเด็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงก็คือ การใช้มาตรา 25 เพื่อตรวจยึดและรื้อถอนพืชพันธุ์และสิ่งปลูกสร้างที่รุกกล้าพื้นที่ป่าสงวนนั้น มีขั้นตอนในการดำเนินงานยุ่งยาก ซับซ้อนมาก และต้องใช้เวลาในการดำเนินงานมาก ส่งผลให้การแก้ปัญหาการบุกรุกป่าในพื้นที่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร นายพิทยา รัฐกาญจน์ ผู้อำนวยการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 18 (สงขลา) ซึ่งมารับตำแหน่งเมื่อมกราคม 2551 เปิดเผยว่า จะยึดมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541 มาใช้เป็นหลัก กล่าวคือ สำหรับผู้บุกรุกรายเก่าที่เข้ามาอยู่ก่อนวันที่ 30 มิถุนายน 2541 นั้น ให้ชะลอการจับกุมดำเนินคดีไว้ก่อน ซึ่งในส่วนนี้ทางเจ้าหน้าที่ได้ขึ้นบัญชีไว้เรียบร้อยแล้ว ส่วนในกรณีของผู้บุกรุกรายใหม่ที่เข้ามาอยู่หลัง วันที่ 30 มิถุนายน 2541 ให้ดำเนินการจับกุมอย่างเด็ดขาดเพื่อปกป้องผืนป่าเอาไว้ในขณะที่กลุ่มรักรุกป่าผาดำ มีจิตสำนึกและทุ่มเทเพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เหตุใดคนในเมืองหาดใหญ่กลับไม่รู้อนาคตอันรุ่งเรืองใจกับการที่ป่าต้นน้ำเขาวังพา ซึ่งถือเป็นต้นน้ำของคลองอู่ตะเภา ของอำเภอหาดใหญ่ จ.สงขลา กำลังถูกทำลายลงไป เพราะพวกเขาไม่เข้าใจว่าการสูญเสียป่าต้นน้ำเขาวังพา-ผาดำไปนั้น มันส่งผลต่อวิถีชีวิตเขาเพียงใด ทั้งที่ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่กับชุมชนแห่งนี้มาหลายครั้ง เพราะป่าต้นน้ำคือโจทย์ท้าทายต่อการอยู่รอดร่วมกันของสังคมไทย ในศตวรรษหน้า กล่าวกันว่า ‘ผาดำ’ คือลมหายใจผืนสุดท้ายของชาวจังหวัดสงขลา ผาดำคือป่าคือชีวิต คือโรงงานผลิตออกซิเจนขนาดใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ให้คนสงขลาได้มีลมหายใจที่สะอาด บริสุทธิ์ หากแต่วันนี้ จะมีใครรู้บ้างหรือไม่ว่า ป่าแห่งชีวิตที่ให้กำเนิดต้นน้ำอันสำคัญมากมาย กำลังเผชิญหน้ากับ

สิ่งใด ธรรมชาติหรือมนุษย์ ผลประโยชน์หรือจิตสำนึก ชะตาชีวิตของต้นน้ำอยู่ในมือใคร? คนต้นน้ำหรือคนปลายน้ำ

จากอดีตถึงปัจจุบันการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้สร้างประโยชน์ต่อสาธารณะที่เป็นผลต่อเนื่องในหลายด้าน จะเห็นได้จาก การเข้ามาศึกษาดูงานของนักเรียน นักศึกษา ภาคเอกชนและหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นต้นแบบที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่นำไปสู่การขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญในปัจจุบันป่าต้นน้ำผาดกลับมามีผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ สามารถลดการบุกรุกทำลายป่าที่เป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน เป็นการเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ขยายผลการปฏิบัติไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชนอีกหลายด้าน เช่น การรักษาพันธุ์สัตว์น้ำในอ่างเก็บน้ำ การดูแลพันธุ์สัตว์ป่า พันธุ์พืชสมุนไพร ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าต้นน้ำ รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาเสภาพิดและการศึกษาของชุมชน ปัจจุบันมีสมาชิกที่ดำเนินการเพิ่มมากขึ้น จำนวน 50 คน มีการเพิ่มพื้นที่การดูแลป่าต้นน้ำได้มากขึ้น มีภาคีเครือข่ายภายนอกเพิ่มมากขึ้น เช่น อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา อำเภอตะโหนด อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สื่อมวลชน และศิลปิน เข้ามาร่วมเป็นพลังและมีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ศักยภาพของชุมชน

โครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

- 1) โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่เป็นแหล่งประโยชน์ แหล่งทรัพยากร และแหล่งสนับสนุนต่าง ๆ
- 2) โครงสร้างทางสังคมที่สนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ที่เป็นลักษณะกิจกรรมการรวมกลุ่มคน เครือข่าย ในการพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ปัจจัยด้านโครงสร้างทางกายภาพที่สนับสนุนการดำเนินงาน

ปัจจุบันการทำงานของชมรมสถานที่ทำการ มีอาคารในการทำงาน ซึ่งใช้ในการจัดการประชุม และส่งเสริมการเรียนรู้ มีสถานที่ที่เอื้อต่อภารกิจกรรม มีห้องน้ำ พร้อมให้บริการแก่ผู้เยี่ยมชม มีการจัดทำป้ายรณรงค์และให้ความรู้แก่ประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยด้านโครงสร้างทางสังคมที่สนับสนุนการดำเนินงาน

มีการจัดกิจกรรมการแสดงดนตรีศิลปินเพื่อชีวิตทุกปีเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชมรมและมีรายได้กำไรจากการจัดงานมาเก็บไว้ใช้ในกิจการเพื่อการทำงานของชมรม ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรและบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย อาทิ ศิลปิน สื่อมวลชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา เจ้าหน้าที่ของรัฐและกลุ่มอาสาอื่น ๆ เป็นต้น

รูปธรรมการดำเนินงาน

แนวคิดและเป้าหมาย

เน้นการป้องกันและปราบปรามผู้บุกรุกป่า ผลักดันผู้บุกรุกป่าและปลูกป่าทดแทนพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์พืชและสัตว์ป่า ที่เป็นป่าต้นน้ำครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอ คิดเป็นพื้นที่มากกว่า 1 แสนไร่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้คงอยู่และไม่สูญสิ้นไป มีความต้องการให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่าไม้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น รวมไปถึงยังคงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติตลอดปีเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน และยังเป็นการป้องกันแก้ไขปัญหาภัยพิบัติจากสภาวะน้ำท่วม ดินโคลนถล่ม ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ นอกจากนี้ชมรมยังมีแนวคิดที่จะดำเนินกิจกรรมที่ทำให้เกิดความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น โดยตั้งความหวังที่จะให้เกิด “มหาวิทยาลัยป่า ณ ป่าต้นน้ำผาดำ” ทั้งนี้เพื่อให้ลูกหลานและบุคคลอื่น ๆ ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษา เรียนรู้ รวมไปถึงการสืบทอดเจตนารมณ์การดำเนินงานของสมาชิกชมรมในปัจจุบันไปสู่ลูกหลานในอนาคต ที่เป็นรูปธรรมโดยมีพัฒนาการที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

กลุ่มคนเป้าหมาย

ให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมและได้ใช้ผลประโยชน์การอนุรักษ์ มีการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงาน กิจกรรมเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

หลักการดำเนินงาน

ยึดหลักการที่ว่า “ด้วยความสามารถที่คิดว่าทำได้ ร่วมกับความตั้งใจอย่างจริงจัง หากไม่ตายเสีย ก็จะจัดการกับผู้บุกรุกป่า เพื่อรักษาป่าต้นน้ำไว้ให้ลูกหลานในอนาคตได้” คณะกรรมการ มีความต้องการให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่าไม้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชนและเพื่อเยาวชนคนรุ่นหลังยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์และยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น

กิจกรรม

เพื่อรักษาป่าต้นน้ำไว้ให้ลูกหลานในอนาคต โดยเปิดรับสมาชิก จัดตั้งคณะทำงาน สร้างฉันทามติเกิดขึ้นภายในกลุ่ม มีการออกตรวจลาดตระเวน การสำรวจพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย การ

ผลักดันผู้บุกรุกพร้อมทั้งยึดคืนผืนป่าและปลูกป่าทดแทนทันที มีการสร้างเครือข่ายการทำงานเพิ่มมากขึ้น และสร้างประโยชน์สาธารณะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

วิธีการจัดการ

ชมรมป่าต้นน้ำผาคามีแรงผลักดันและเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิกในการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมทั้งในด้านการป้องกันและปราบปรามผู้บุกรุกป่าจนประสบความสำเร็จอย่างเสมอมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปในปัจจุบัน มาจากหลักการทำงานที่วางโครงสร้างไว้อย่างกว้าง ๆ ที่ไม่ตีกรอบ แต่เน้นในหลักการของประชาธิปไตยในการทำงาน ตั้งแต่การมีฉันทามติ การคัดเลือกบุคคลเข้าร่วมงาน การทำงานที่ไม่หวังผลตอบแทนของสมาชิกภายในชมรม การสร้างพลังทางสังคมที่เผยแพร่ไปสู่สาธารณะ เช่น การให้ความรู้แก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษารวมทั้งบุคคลทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่ การจัดแสดงดนตรีที่มีศิลปินมาร่วมด้วยช่วยกันทุก ๆ ปี ได้ประโยชน์ทั้งการประชาสัมพันธ์และมีรายได้มาเป็นเงินกองทุนในการทำงานในแต่ละปี นอกจากนี้ยังได้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายภายนอก ที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นพลังหนุนเสริมต่อกันอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การออกแบบหลักการทำงานที่เรียบง่ายแต่มีเป้าหมายชัดเจนเพียงเพื่อที่จะรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้ให้ได้ ใช้วิธีการผลักดันผู้บุกรุกออกจากพื้นที่แล้วปลูกป่าทดแทนทันที โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช นอกจากนี้ยังมีการออกกฎ กติกา เรื่องการใช้เครื่องมือประมง การกำหนดขนาดสัตว์น้ำที่จับในอ่างเก็บน้ำ การดูแลปัญหาหยาเสพติดและการศึกษาของบุตรหลานในพื้นที่ รวมไปถึงการอนุรักษ์พืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นการจัดการให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการรวบรวมองค์ความรู้พัฒนาระบบย่อยต่าง ๆ และสร้างแรงจูงใจให้ผู้ได้รับผลกระทบจากระบบย่อยต่าง ๆ รูปธรรม การจัดการสะท้อนให้เห็นการจัดการต่าง ๆ ได้แก่ การจัดการงาน การจัดการข้อมูล การจัดการคน และ การจัดการทรัพยากรเงินกองทุน ดังนี้

การจัดการงาน

การจัดการงานของกลุ่มทั้งหมดมีการประชุมปรึกษาหารือและมีการมอบหมายงานหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อให้เป้าหมายงานสำเร็จลุล่วง มีการจัดหาทุนในการดำเนินกิจกรรมโดยการจัดการกิจกรรมแสดงของศิลปินที่มีชื่อเสียงขึ้นในพื้นที่ติดต่อกันทุก ๆ ปี และยังการทำงานร่วม คือ มีการทำงานที่เชื่อมโยงเครือข่ายอื่น ๆ มากมาย เพื่อให้เครือข่ายอื่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและฟื้นฟูสภาพป่าชุมชนมีการลงพื้นที่เดินตรวจป่า ปลูกป่า ร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทหาร หรือฝ่ายความมั่นคงของจังหวัด

การจัดการข้อมูล

มีการบันทึกการประชุม ระดมความคิดเห็นร่วมของสมาชิก การสะท้อนปัญหาการทำงานและหาทางออกร่วมกัน มีการบันทึกข้อมูลการปฏิบัติงานเพื่อเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

การจัดการทรัพยากร/เงิน/กองทุน

ลักษณะของงบประมาณสนับสนุนมาจากการจัดแสดงดนตรีปีละ 1 ครั้ง และสมาชิกช่วยกันออกทุนกันเอง มีการทำบัญชีแสดงสถานะทางการเงินทั้งรายรับและรายจ่าย เพื่อให้สมาชิกได้รับทราบและตรวจสอบได้

บทบาทหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้บริหารและแกนนำ

ให้คำปรึกษาในการดำเนินกิจกรรม และเป็นผู้ประสานการทำงานกับหน่วยงานอื่นที่มีความเกี่ยวข้อง เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน และจัดตั้งคณะกรรมการในการดูแลรับผิดชอบการดำเนินงาน

สมาชิก

สมาชิกเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้น และร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรม อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

ผู้รับผลประโยชน์

ผู้รับประโยชน์ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผาตำ คือ ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ ได้มีแหล่งทรัพยากรพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ป้องกันปัญหาการเกิดภัยพิบัติ มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นแหล่งเรียนรู้แก่เด็กเยาวชนและผู้สนใจทั่วไป

ผู้สนับสนุน/องค์กรที่เกี่ยวข้องและบทบาทหน้าที่

ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา หน่วยงานความมั่นคงทางทหาร เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ช่วยเหลือให้คำปรึกษาด้านระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย และร่วมกันออกตรวจตราลาดตระเวน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาสาสมัครทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(ทสม.) สนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ที่ใช้ในกิจกรรมการปลูกป่า

สถาบันการศึกษาในพื้นที่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ร่วมกิจกรรมปลูกป่า นำคณะนักเรียน นักศึกษามาดูงานและเรียนรู้การดำเนินงาน

ศิลปิน สื่อมวลชน ช่วยในการประชาสัมพันธ์และระดมทุนสนับสนุนในการทำงาน
กรมประมง สนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อปล่อยในแหล่งน้ำ

ผลผลิต/ผลลัพธ์

1. มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผาดำ เพื่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป
2. มีการผลักดันผู้ปลูกป่าและตรวจยึดพื้นที่ป่าคั้น พร้อมกันการปลูกป่าทดแทนพื้นที่
3. ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึก และจิตอาสาร่วมเป็นอาสาสมัครในการดูแลป่าเพิ่มมากขึ้น
4. การป้องกันและปราบปรามผู้บุกรุกป่าทำให้ลดจำนวนการทำลายน้อยลงส่งผลให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น www.SongkhlaLake.com
5. มีแหล่งน้ำใช้ตลอดทั้งปี สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาก็ภัยพิบัติ เนื่องจากอุทกภัยและภัยแล้งได้ในระดับหนึ่ง
6. เกิดเครือข่ายอนุรักษ์ในพื้นที่และมีภาคีเครือข่ายนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

1. การดำเนินงานเป็นไปตามความต้องการของประชาชนและส่งผลดีต่อประชาชนในพื้นที่ประชาชน แกนนำ อาสาสมัคร มีจิตอาสาในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
2. ทางชมรม มีพี่เลี้ยงที่ช่วยแนะนำในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
3. มีการสร้างฉันทามติร่วมกัน
4. มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหนุนเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

สรุปและวิจารณ์ผล

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าการดำเนินกิจกรรมของชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำตะโหมด และป่าต้นน้ำผาดำ ในบริบทเชิงพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่อยู่ในบริเวณเทือกเขาบรรทัด มีสายน้ำสายเล็กสายน้อยหลายๆสายแล้วไหลมารวมกันเป็นสายใหญ่ จากนั้นน้ำก็ไหลลงสู่ที่ราบไปยังบริเวณพื้นที่กลางน้ำแล้วไหลต่อไปสู่พื้นที่ปลายน้ำลงสู่ทะเลสาบสงขลาเช่นเดียวกัน จัดเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ด้านภัยพิบัติ รวมไปถึงการเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และความหลากหลายทางชีวภาพในผืนป่า

จากการถอดบทเรียน ในสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่และจากประสบการณ์การทำงานของภาคส่วนต่างๆ โดยใช้วิธีการสังเกต เยี่ยมชมกิจกรรม วิธีการทำงานต่างๆของกลุ่มคนในพื้นที่ ตลอดจนการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มคนที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมเกิดขึ้นได้มีลักษณะและทิศทางเหมือนกัน คือ เกิดจากความคิดของแกนนำในหมู่บ้านได้พบปัญหาการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำจำนวนมากเกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งจากบุคคลภายนอกและจากคนในพื้นที่ เพื่อจับจองเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรและโค่นไม้ใหญ่ขายให้กับนายทุน รวมไปถึงการนำไม้มาก่อสร้างที่อยู่อาศัย และพบว่ามีกรขายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ จะแตกต่างกันที่รูปแบบของการบุกรุกป่าต้นน้ำตะโหมดได้บุกรุกจากด้านนอกไปสู่ด้านใน แต่ป่าต้นน้ำผาดำได้บุกรุกจากด้านในขยายพื้นที่ออกมา สู่ด้านนอก โดยมีประเด็นจุดเริ่มต้นของการบุกรุกป่าที่คล้ายคลึงกัน คือ เริ่มจากการที่รัฐให้เอกชนเข้าไปสัมปทานป่าด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ป่าต้นน้ำตะโหมดให้สัมปทานเนื่องจากเกิดปัญหาหวาดภัยในปี พ.ศ. 2505 ในส่วนของผาดำให้สัมปทานเนื่องจากปัญหาความมั่นคงของประเทศที่เกิดจากปัญหาคอมมิวนิสต์อย่างไรก็ตามผลจากการให้สัมปทานในครั้งนั้นทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำเกิดขึ้นอย่างมโหฬาร และต่อมาได้มีการบุกรุกจากชาวบ้านตามมาอีกมากมาย โดยเฉพาะการปลูกยางพาราได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้ได้มีนายทุนว่าจ้างคนในพื้นที่ให้ตัดไม้เพื่อการจำหน่ายในงานก่อสร้างตามมาอีกจำนวนมาก ส่งผลทำให้ทรัพยากรป่าไม้เริ่มลดจำนวนลง สัตว์ป่าบางชนิดเริ่มสูญพันธุ์ แหล่งน้ำแห้งขอด เกิดปัญหาภัยแล้ง และเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมรุนแรงขึ้น เหล่านี้ล้วน

เป็นเหตุผลที่สำคัญก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกมากมาย จนในที่สุดทำให้แกนนำในหมู่บ้านเริ่มรวมตัวกันขึ้นเพื่อปกป้องและดูแลรักษาป่า ทั้งนี้ เพื่อเป็นกำลังช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีกำลังและงบประมาณไม่เพียงพอ เนื่องจากพื้นที่ป่าต้นน้ำมีพื้นที่จำนวนมาก เจ้าหน้าที่มีเพียงไม่กี่คนไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงและทันต่อสถานการณ์ โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าพัฒนาการจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันและกลไกที่นำมาใช้ในการปฏิบัติโดยส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน

ชมรมรักษาป่าต้นน้ำตะโหมดป่าต้นน้ำผาคำได้มีการปฏิบัติงานและมีพัฒนาการเชิงรุกในหลาย ๆ ด้านที่ไม่แตกต่างกัน เช่น การออกตรวจตรา การออกลาดตระเวนพื้นที่อย่างต่อเนื่อง หากพบการบุกรุก ก็จะร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งฝ่ายกรมป่าไม้ ฝ่ายความมั่นคง และจังหวัดหรืออำเภอ เข้าทำการตรวจยึดพื้นที่และทำการปลูกป่าทดแทนทันที โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช จะแตกต่างกันที่ชมรมป่าต้นน้ำตะโหมดได้มีการขยายพื้นที่ปลูกป่าไปยังพื้นที่ของชาวบ้าน ภายใต้โครงการส่งเสริมการปลูกป่าในสวนยางพาราที่ส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ไม้สะเดาเทียม ไม้ตะเคียนทอง ไม้หลุมพ้อ ไม้แดง หรือไม้อื่น ๆ ที่เจริญเติบโตขึ้นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างบ้านได้ในอนาคต โดยไม่ต้องไปตัดไม้ทำลายป่าในเขตพื้นที่ป่า และได้อนุรักษ์แหล่งน้ำโดยการทำธนาคารน้ำ(ฝายชะลอน้ำ) จำนวนมากกว่า 500 ตัว ในลำธารบริเวณพื้นที่ป่าต้นน้ำ

นอกจากนี้ยังพบว่าการทำงานเชิงบูรณาการกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้แก่ชุมชนหรือสังคมภายนอก ได้มีรูปแบบและลักษณะการดำเนินการไม่แตกต่างกัน ส่วนเป้าหมายหลักที่วางไว้ก็ไม่แตกต่างกัน คือ เพื่อการป้องกันดูแลรักษาป่าให้ได้มากที่สุด และพยายามสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กลับคืนมาให้เร็วที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าการดำเนินการของชมรมทั้งสองแห่งมีประวัติการทำงานค่อนข้างยาวนาน มีกิจกรรมที่ผ่านจำนวนมากและมีความหลากหลาย หากต้องการให้การศึกษาวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประโยชน์สูงสุดในอนาคต ควรดำเนินการวิจัยเพิ่มเติม โดยการออกแบบเฉพาะด้านอย่างละเอียดในเชิงลึก ทั้งนี้เพื่อนำผลการดำเนินการของชมรมมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นๆ ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรเข้าไปช่วยเหลือในทางวิชาการแก่ชมรม ก็จะสามารรถต่อยอดการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้รวดเร็วและมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศป่า การจัดสร้างโรงเพาะและแปลงขยายพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่า โดยการวิีเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ การอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพร การเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าและสัตว์น้ำที่หายากและใกล้สูญพันธุ์

ควรให้ความช่วยเหลือ ผลักดันในการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น หรือระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องเพื่อสามารถบังคับใช้โดยให้สมาชิกชมรมเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง ที่มีกฎหมายรองรับไม่เสี่ยงต่อการถูกฟ้องร้องกลับ และมีสวัสดิการในการปฏิบัติงาน ซึ่งการปฏิบัติงานบางครั้งเกิดอุบัติเหตุ ในระหว่างการทำงาน สมาชิกต้องนำเงินส่วนตัวมาใช้ในการรักษาพยาบาล การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิชาการหรือเชิงอนุรักษ์ โดยบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา และเอกชน เป็นการส่งเสริม การมีรายได้ให้ชมรมเพื่อได้มีงบประมาณสำหรับการปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป